

Nová běloruská učebnice českých reálií

Reálie, jak je dnes již všeobecně uznáváno, tvoří pevnou součást každé výuky cizího jazyka. Nejinak je tomu i v případě češtiny pro cizince. Ale napsat kvalitní a vyčerpávající učebnici reálií je při tom nesmírně obtížné, ba přímo nemožné. Je tomu tak nejen proto, že pojem reálií je značně rozsáhlý a v čase velmi proměnlivý (především fakta z oblasti politické, ekonomické, sociologické rychle zastarávají), ale i proto, že dosud nemáme jednoznačně ujasněno, co všechno pojem reálií do sebe zahrnuje a jak dané množství faktů efektivně třídít a didakticky zpracovat a účelně traktovat ve výuce.

Před nedávnem se o klasifikaci reálií pokusil ve své monografii *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace* (Hasil 2011) autor této recenze. Reálie zde chápe jako vědomostní základ sociokulturní a sociolingvální kompetence mluvčího a tento pojem blíže specifikuje jako reálie vnější, vnitřní a komplexní¹.

Nejnověji se o definici pojmu reálie pokusili Kateřina Romaševská a Josip Lah (Romaševská, Lah 2017). Ve své studii se pokoušejí analyzovat „reálie nikoli z hlediska jejich základních strukturálních vlastností, ale podle jejich společenské role a komunikačního záměru” (Romaševská, Lah 2017, s. 36). A na základě tohoto pragmatického přístupu k reáliím rozlišují reálie vysoké, nízké a konkrétní².

¹ A/ Reálie vnější; mimojazykové, neboli zeměvědu, tvoří soubor poznatků charakterizujících zemi či země, jejichž jazyk učíme jako jazyk cizí (anebo ho studujeme), a to z mnoha hledisek.

B/ Reálie vnitřní; jazykové, neboli lingvoreálie, které představují široký okruh faktů odrážejících se přímo v jazyce, především ve slovní zásobě, ve frazeologii, ve stylovém ztvárnění komunikátů i ve vlastním komunikačním aktu. Jsou to jazykové jednotky a frazémy velmi obtížně přeložitelné do druhého jazyka nebo vůbec nepřeložitelné a také další jevy, které umožňují či naopak znesnadňují sociální komunikaci v daném jazyce a různě tuto komunikaci modifikují. Týkají se jak komunikace verbální, tak i neverbální.

C/ Komplexně chápané reálie; představují souhrn reálií vnějších a vnitřních. Výčet výše uvedených jevů (v bodě A a B), které lze zahrnout pod pojem komplexně chápaných reálií, který je nadřazený pojmem lingvoreálie a zeměvěda, není zdaleka vyčerpávající, ale všechny tyto, ale i další jevy jsou důležité pro bezchybnou a bezporuchovou komunikaci, tj. jak pro oblast produkce, tak i percepce v procesu komunikačního aktu.

² „Vysoké reálie jsou tvořeny těmi prvky, které mají vysokou identifikační hodnotu a jsou obvykle založeny na kulturních datech, která jsou méně věcná, ale mnohem více interpretační.” (Romaševská, Lah 2017, s. 43).

Nízké reálie „se skládají z informací, jež jsou užitečné pro každodenní životní situace v dané společnosti, spíše než pro proces identifikace. Z tohoto důvodu lze takové reálie označit za praktické” (Romaševská, Lah 2017, s. 44).

Konkrétní reálie „se skládají z informací, jež nejsou ani jasně identifikační, ani přímo užitečné v každodenních životních situacích, i když se v určitých kontextech dají využít k oběma účelům” (Romaševská, Lah 2017, s. 44–45).

I přes naše tvrzení, že napsat dobrou učebnici je téměř nemožné, několik takových učebnic českých reálií v Československu (resp. v Česku) i v zahraničí vzniklo. Jmenujme kupříkladu dodnes metodicky nepřekonanou Vejvodovu učebnici zeměvědy (Vejvoda 1964) (po stránce faktografické ovšem dnes zcela nepoužitelnou) a aktuální učebnici Jitky Cvejnové (2015). Jiný typ učebnice, kombinující učebnici reálií s čítankou českých textů a učebnici slovní zásoby pro pokročilé, byl vydán v Berlíně (Hasil, Hasilová 1997) a ve Lvově (Atonenko, Lobur, Palamarčuk, Hasil, Hasilová 2010).

Autoři nejnovější učebnice českých reálií (Pastuchovičová, Janovec, 2017) vycházeli při jejím koncipování z podobného principu. I jejich učebnice je polyfunkční a spojuje v sobě čítanku českých textů s cvičebnicí a učebnicí české zeměvědy. Uplatněním tohoto principu totiž autoři jednak „prodlouží život“ učebnice reálií (tehdy o tomto faktu se takto psalo, i když dnes je to už jinak), jednak vhodně ve výuce při práci s učebnicí docílí propojení různých jazykových dovedností s předáním informací o reáliích: čtení s porozuměním, poslech, mluvení (např. diskuse na dané téma), psaní (konspekt, resumé, úvaha na dané téma) apod. Tento typ učebnice rovněž umožní i srovnání situace v Česku se situací v zemi, odkud studenti pocházejí. A navíc učebnice přináší i obraz o úrovni a kvalitách současné české publicistiky a literatury.

Autory textové cvičebnice *Reálie české společnosti* jsou odborná asistentka katedry teoretické a slovanské jazykovědy Filologické fakulty Běloruské státní univerzity v Minsku Jelena Pastuchovičová a odborný asistent katedry českého jazyka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze Ladislav Janovec. Autoři v rozsáhlé předmluvě konstatují:

Předložená publikace textovou cvičebnicí pro studenty českého jazyka pro cizince jako vysokoškolského oboru. Příručka proto sleduje vedle procvičení a prohloubení jazykových kompetencí studentů také rozšíření jejich kulturní kompetence a na základě autentických textů je seznamuje s různými kulturními aspekty společnosti, jehož jazyk se učí (Pastuchovičová, Janovec 2017, s. 3).

A dále:

Texty byly získávány z elektronických i tištěných médií a české beletrie, prošly částečnou jazykovou úpravou, byly odstraněny zjevné chyby, které v nich zůstaly i po práci redaktorů a korektorů, výjimečně jsme texty přizpůsobili současnému pravopisnému úzu, případně odstranili zřetelně chybné a nadbytečné informace. Stylizačně texty upravovány nebyly, aby byl co nejvíce zachován přirozený ráz komunikátů. Cvičení jsou vybírána tak, aby odpovídala rázu zpracovávaných textů a zároveň podporovala rozvoj komunikačních kompetencí studenta. Z toho důvodu jsou v různých typech textů využívány různé typy cvičení, zaměřená jednak na rozvoj slovní zásoby, vysvětlení frazeologie, případně složitějších gramatických konstrukcí, jednak na stylizaci textu a jeho porozumění. Velký prostor je věnován také úkolům, které předpokládají další vyhledávání informací souvisejících s hlavním tématem textů (Pastuchovičová, Janovec 2017, s. 4).

Autoři předpokládají, že s cvičebnicí bude možno pracovat přímo v hodinách praktického českého jazyka, tak i v samostatné přípravě studentů.

Učebnice se skládá ze sedmi kapitol, do nichž jsou autentické české texty řazeny.

První kapitola je věnována významným osobnostem z území Čech. Autoři se soustředili zejména na osobnosti méně známé, a to i rodilým mluvčím češtiny. Neomezili se pouze na osobnosti české národnosti, ale seznamují i s osobnostmi německými či židovskými spjatými s českým územím (Bernard Bolzano, Ernst Mach, František Křížík, Josef Božek, Johann Gregor Mendel, Prokop Diviš, Otto Wichterle, Václav Dolejšek, Viktor Kaplan a další). Medailonky osobností pocházejí především z časopisu Ekonom. Možná by pro studenty filologických oborů bylo zajímavé uvést i osobnosti spojené s humanitními vědami a také s českým uměním.

Druhá kapitola je nazvána *Praha je všech Čechů ráj* a obsahuje texty představující pražské památky od nejstarších dob (Vyšehrad, Zlatá ulička) až po současnost (Tančící dům) a také turisticky zajímavé pražské lokality (Čertovka).

Do třetí kapitoly autoři zařadili texty představující turisticky zajímavá místa České republiky. Autoři využili textů například o Chebu, českých lázních, Českém Krumlově, Domažlicích, Kralicích nad Oslavou či o Terezíně.

Čtvrtou kapitolu Pastuchovičová a Janovec nazvali *Současný život v Česku, česká mentalita*. Čtenář zde najde různorodé zajímavé texty o české mentalitě, často humorného charakteru, např. *Fenomén doby kancelářské: open space; Prázdná státní kasa aneb Co se dá ještě zdanit; Trendy současné české gastronomie; Za co utrácení milionáři; Policie hledala v Domažlicích samopalem ozbrojeného uprchlíka. Byl to komik; Proč by měly děti v zimě plavat?; Ke kávě kočku?* atd.

V páté kapitole nazvané *Zasmějte se* jsou ukázky z české literatury: *Školní výlet* (Jaroslav Hašek), *Aniž* (Emanuel Frynta), *Jak mi bylo líto dětí z rozvrácených rodin* (Miloslav Šimek, Jiří Grossmann) a další.

Šestá kapitola *Slavme slavně svátky* je nejstručnější a obsahuje známé české vánoční a velikonoční koledy.

Poslední sedmá kapitola bude asi mezi studenty nejoblíbenější. Přináší totiž texty známých českých lidových i umělých písní, známých například z českých filmů. Autoři sice předpokládají využití kanálu YOU TUBE a dalších internetových zdrojů, ale přesto by bylo možná užitečné, kdyby texty písní byly podloženy notami.

Na závěr cvičebnice je uveden seznam použitých zdrojů.

Výběr textů a popisovaných reálií je nutně subjektivní a zákonitě neúplný. Jiný ani být logicky nemůže. Tato útržkovitost ale vůbec není na závadu, učebnice svým uživatelům poskytuje dostatek relevantních informací, aby si vytvořili představu o české mentalitě a o životě v současné České republice.

Cvičení za každým textem jsou různorodá, účelná, dobře zvolená a užitečná. Nepochybně přispějí k prohloubení komunikační kompetence studentů.

Textová cvičebnice *Realie české společnosti* byla pečlivě připravena a prošla důkladnou korekturou. Tiskové chyby a překlepy, jakž i jiné nedostatky se vyskytují zcela výjimečně (jde především o označení kvantity samohlásek). Při detailním čtení objevíme i další drobné faktické nepřesnosti. Jméno ruského tenoristy, sólisty opery Slovenského národního divadla v Bratislavě a později sólisty opery Národního divadla v Praze, švagra herce Josefa Kemra, se náležitě píše Bronislav Chorovič, nikoli Chorovič. Křestní jméno člena divadla Semafor a partnera Jiřího Grossmanna Šimka je Miloslav, nikoli Miroslav a v českém kulturně historickém prostředí se uvádí Bolzanovo křestní jméno v podobě Bernard a ne Bernardo. Jsou to ale detaily, které nijak nesnižují kvalitní technické a polygrafické zpracování učebnice vydané ve vkusné pevné vazbě.

V učebnici je užita pouze čeština, mohou s ní pracovat nejen studenti běloruští, jimž je primárně určena, ale i studenti z dalších zemí.

Jeleně Pastuchovičové a Ladislavu Janovcovi je třeba pogratulovat ke kvalitní, zajímavé i zábavné učebnici a jejím uživatelům – učitelům i studentům – popřát hezké chvílky strávené nad studiem českého jazyka a české kultury.³

Jiří Hasil, Praha

Literatura

- Hasil J., 2011, *Interkulturní aspekty mezikulturní komunikace*. Ústí nad Labem: UJEP.
- Romaševská K., Lah J., 2017, *Příspěvek ke kritické analýze reálií*. „Studie z aplikované lingvistiky“, roč. 8, zvláštní číslo, s. 34–47.
- Vejvoda E., 1964, *Úvod do politického, hospodářského a kulturního života ČSSR (pro zahraniční studenty fil. fak.)*. Praha: SPN.
- Cvejnová J., 2015, *Co chcete vědět o České republice?*. 3. upravené vydání, Praha: Karolinum.
- Hasil J., Hasilová H., 1997, *Čtení o České republice*. Berlín: Humboldt Universität zu Berlin.
- Antonenko O., Lobur N., Palamarčuk O., Hasil J., Hasilová H., 2010, *Kultura českého národa – tradice a současnost*. 2. doplněné a přepracované vydání. Lvov: Nakladatelství Lvovské národní univerzity Ivana Franka.
- Pastuchovičová J., Janovec L., 2017, *Realie české společnosti. Textová cvičebnice*. Minsk: Izdatel'skij centr Belorusskogo gosudarstvennogo universiteta.

³ Recenze byla napsána za finanční podpory projektu MK (NAKI II) DG16PO2B018: Abeceda českých reálií.